УДК 821.112.2-1/-9:355.01"1914/1918"(100)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-10

ОЗНАКИ ЖАНРОВОГО РОЗМАЇТТЯ У НІМЕЦЬКІЙ МІЛІТАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

SIGNS OF GENRE DIVERSITY IN GERMAN MILITARY LITERATURE OF THE FIRST WORLD WAR

Кискін О. М.,
orcid.org/0009-0003-0226-646X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та світової літератури
Ізмаїльського державного гуманітарного університету

У статті розглядається жанрове розмаїття німецької військової літератури періоду Першої світової війни та повоєнного періоду. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переоцінки тогочасної літературної спадщини як одного з першоджерел, що дозволяє виявити зміни у менталітеті людей, їхню воєнну травму та формування антиномічних настроїв у європейській культурі. У статті зазначено, що Перша світова війна стала не лише військовою поразкою Німеччини, а й національним переосмисленням, яке згодом віддзеркалилось в її літературі.

У роботі використано історико-літературну та порівняльну методику. Дослідження включає кілька тематичних частин. У першому розділі пропонується огляд сучасного стану дослідження теми Першої світової війни з позицій вітчизняної та зарубіжної історіографії. Друга і основна частина статті присвячена аналізу основних родових видів німецької військової літератури. Виявлено три основних напрямки. По-перше, це документально-епістолярні жанри, зокрема фронтові щоденники (Kriegstagebücher), листи (Feldpostbriefe), окопні газети (Schützengrabenzeitungen), які є першим експериментом у спробі відобразити справжню повсякденну реальність війни без ілюзій, створюючи ефект «реалізму очевидця». По-друге, це автобіографічна та мемуарна проза, яка еволюціонувала від патріотичної позиції до антивоєнної.

Особливу увагу приділено впливу експресіонізму на драматургію та поезію тієї доби. Аналіз поетичних творів засвідчує перехід від сліпого мілітаризму до «крику» протесту й пацифізму.

У висновках наголошується, що жанрова палітра німецької воєнної літератури надзвичайно різноманітна і стала результатом спроб письменників осмислити катастрофічний досвід війни. Вона пройшла шлях від героїзації до дегуманізації та трагічного гуманізму, заклавши основи для подальшого розвитку європейської антивоєнної традиції XX століття.

Ключові слова: Перша світова війна, німецька література, воєнна література, жанрове різноманіття, експресіонізм, антивоєнна проза, щоденники, мемуари, «медична» література, пацифізм, історична рефлексія.

The article examines the genre diversity of German military literature during the First World War and the postwar period. The relevance of the study is determined by the need to reevaluate the literary heritage of that time as one of the primary sources that allows us to identify changes in people's mentality, their war trauma and the formation of antinomic attitudes in European culture. The article states that the First World War was not only a military defeat for Germany, but also a national rethinking, which was later reflected in its literature.

Historical-literary and comparative methods were used in the work. The study includes several thematic parts. The first chapter offers an overview of the current state of research on the topic of the First World War from the standpoint of domestic and foreign historiography. The second and main part of the article is devoted to the analysis of the main generic types of German military literature. Three main directions have been identified. First, there are documentary-epistolary genres, in particular front diaries (Kriegstagebücher), letters (Feldpostbriefe), trench newspapers (Schützengrabenzeitungen), which are the first experiment in an attempt to depict the true everyday reality of war without illusions, creating the effect of "eyewitness realism". Secondly, it is an autobiographical and memoir prose that evolved from a patriotic position to an anti-war one.

© Кискін О. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Special attention is paid to the influence of expressionism on the drama and poetry of that era. The analysis of poetic works proves the transition from blind militarism to the "cry" of protest and pacifism.

The conclusions emphasize that the genre palette of German war literature is extremely diverse and was the result of writers' attempts to make sense of the catastrophic war experience. It went from heroization to dehumanization and tragic humanism, laying the foundations for the further development of the European anti-war tradition of the 20th century.

Key words: World War I, German literature, war literature, genre diversity, expressionism, anti-war prose, diaries, memoirs, "medical" literature, pacifism, historical reflection.

Постановка проблеми. Висвітлення військових подій у літературі має глибокі та багаті традиції, що сягають своїм корінням у давнину. З часу зародження перших людських взаємин могутність і насильство часто ставали вирішальним інструментом у розв'язанні конфліктів. Історія світової цивілізації наповнена трагічними сторінками воєн між націями та державами. Конфлікти спалахували як у межах регіонів, так і на міжнародній арені, залишаючи за собою слід смерті й руйнувань. Сучасна цивілізаційна свідомість нараховує 5,5 тисяч років, і понад 14,5 тисяч воєн різного масштабу були зафіксовані в історичній пам’яті людства. У полум'ї цих збройних протистоянь, а також через голод, хвороби та епідемії, що є невід’ємною складовою мілітарних дій, загинуло понад 3,6 мільярда людей.

Війни спричинили масове знищення людських життів і непоправну шкоду економічній та соціальній сферам. Під удар потрапляли не лише військовослужбовці – солдати, офіцери чи інші учасники бойових дій. У вирі цих трагічних подій опинялися й мільйони мирних жителів, серед яких безліч молодих людей, які могли б збудувати краще майбутнє та прислужитися своїй країні. Військові конфлікти нещадно руйнували їхні долі разом із цілими поколіннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша світова війна стала для її сучасників і всього людства подією, що перевершувала масштаби нормального глобального конфлікту. Вона стала колосальною катастрофою, що змінила перебіг історії. У численних дослідженнях наголошується, що причиною її безпрецедентної жорстокості та руйнівності стала своєрідність ведення бойових дій, які підкорялися новим, досі невідомим та незвичним правилам.

За часів панування радянського ідеологічного погляду на історіографію, етнологію та культурологію події Першої світової війни вивчалися та висвітлювалися (а, точніше – затемнювалися) у фоновому режимі, в основному – як одна з першопричин більшовицької революції 1917 року. Нечасті спогади про «імперіалістичну» війну простежуються, наприклад, виданням у серії «Життя видатних особистостей» художньо обробленої біографії генерала Олексія Брусилова та у журнальних статтях популярних видань переважно мілітарно-технічного та історичного характеру про льотчика-новатора Петра Нестерова, першого Георгіївського кавалера донського козака Козьму Крючкова та фундаторки першого «жіночого батальйона смерті» Марії Бочкарьової.

Доречи, київським видавництвом «Віхола» у 2023 році був надрукований роман українського панфутуріста представника «розстріляного відродження» Ґео Шкурупія (справжнє ім'я Георгій (Юрій) Данилович; 1903–1937) «Жанна батальйонерка». У ньому порушується усе ще недостатньо опрацьована в українському культурному середовищі тема участі українців у Першій світовій війні, які воювали за обидві ворожі стани. Український письменник, кіносценарист та журналіст Ґео Шкурупій з історичною достовірністю зображує події 1917 року, коли Тимчасовий уряд, здебільше у пропагандистських цілях, ухвалив рішення залучити жінок до бойових дій, створивши так звані жіночі «батальйони смерті», активною зачинателькою яких і була та сама Марія Бочкарьова [1].

Вітчизняні наукові розвідки та літературні твори, автори яких звертаються до подій Першої світової можна умовно поділити за тематикою на такі, що простежують долю біженців чи січових стрільців. До першої можна віднести книгу харківської дослідниці доктора історичних наук, професора Любові Жванко «Біженці Першої світової війни: український вимір

(1914–1918 рр.)». У надрукованій у 2012 році науковій розвідці Любов Жванко вперше в українській історіографії провела всебічний аналіз явища біженства як однієї з ключових соціальних проблем Першої світової війни. Дослідження базується на використанні великої кількості документів різного походження та охоплює періоди Російської імперії, діяльність Української Центральної Ради, УНР і Української Держави. Цей складний процес розглянуто крізь призму функціонування системи органів, що займалися справами біженців, а також роботи численних благодійних організацій і ролі суспільства в подоланні викликів того часу [2].

У цьому ж тематичному руслі написано й книгу польської журналістки співзасновниці Центру Науки Коперник, авторки публікацій у Gazeta Wyborcza, Polityka, National Geographic Анети Примаки-Онішк «Бєженство 1915. Забуті вигнанці» у перекладі Олени Шелест та надрукованої київським видавництвом «Темпора» у 2019 році. Польська авторка у своїй праці висвітлила події 1915 року: прорив німецько-австрійськими військами Карпатського фронту, що змусило жителів Гродненської, Сувальської, Варшавської губерній, Холмщини, представників різних етно-культурних груп – українців, білорусів, поляків, росіян, євреїв, литовців, татар – залишати свої домівки та становитися біженцями на теренах величезної імперії. Трагедія цих людей стала спільною долею багатьох жертв катаклізмів початку ХХ століття. Водночас пам'ять про цю сторінку історії досі залишається малопомітною в суспільній свідомості, зокрема й серед українців. Жахливі подробиці страшної долі вимушених переселенців підтверджуються фотоматеріалами, що документально висвітлюють людську трагедію [3].

Не менш багатостраждальну долю січових стрільців чи не вперше у вітчизняній історіографії було висвітлено у передрукованому у 1991 році львівським видавництвом «Слово» фотоальбомі «Українські Січові Стрільці, 1914–1920». В анотації до видання повідомляється, що фотоальбом, який побачив світ у Львові 1935 року і був підготовлений на відзначення двадцятирічного ювілею створення Українського січового стрілецтва (УСС), містить унікальні фотографії, що супроводжуються детальними науковими коментарями. Ілюстрації дають змогу ознайомитись не тільки з героїчними змаганнями УСС, але й суворими буднями борців за незалежність України [4].

Також особливої уваги щодо розробки теми українських січових стрільців заслуговує видана у 2005 році тернопільською друкарнею «Джура» монографія доктора політичних та кандидата історичних наук, професора Тернопільського національного економічного університету, заслуженого працівника освіти України Миколи Васильовича Лазаровича «Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба». Ця науково-дослідна праця на сьогоднішній день є найґрунтовнішим дослідженням історії Українських січових стрільців (УСС) та містить документальні відомості про створення Легіону у 1914 році, політичні спрямування, культурно-просвітницьку діяльність та бойовий шлях на фронтах Першої світової війни [5].

Мета дослідження. Німецька література, присвячена подіям цього періоду, пройшла шлях могутньої національної рефлексії в тяжких умовах загальнодержавної причетності та всесвітньої відповідальності за воєнні злочини, накладених на Німеччину державами-переможницями у Першій світовій війні. Більшість авторів німецьких мілітарних творів приймали безпосередню участь у військових подіях та на власній долі відчули їх катастрофічність. Це сприяло величезному погляду на Першу світову війну та широкому розмаїттю жанрів військової літератури. Тож, метою цього дослідження є розробка теоретичних основ та класифікація жанрового різноманіття в німецькій військовій літературі, що належить до епохи Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Особливості жанрів у німецькій військовій літературі Першої світової війни вражають строкатістю концепцій та методів, які закономірно пов'язані зі складною історичною та суспільною обстановкою того часу. Літературні праці, присвячені військовому досвіду, тоді набули як суто документального реалізму, так і глибоко філософського напрямку. Це сприяло виникненню своєрідного поєднання реалістичних, експресіоністичних, а подекуди й романтичних елементів.

Ключовою рисою цих текстів було прагнення до достовірності, яке змушувало авторів максимально чесно висвітлювати переживання як солдатів, так і мирних жителів. Такий підхід часто втілювався через жанри щоденникових записів, мемуарів чи репортажів, метою яких було зафіксувати військову буденність без будь-яких ілюзій. Утім, авторська уява тоді нерідко художньо опрацьовувала ці хроніки, загострюючи драматизм оповіді та посилюючи психологічну глибину зображених емоцій.

Мотив війни як смертоносного технологічного монстра, велетенської машинерії, що знищує людей та взагалі все живе – такий мотив стає наскрізною темою літератури, зосередженої на описі військових подій. Автобіографічний роман німецького письменника Ернста Юнгера «У сталевих грозах» (In Stahlgewittern), перекладений українською Юрком Прохаськом у 2014 році, побачив світ ще в 1920 році. Книга, яку автор назвав «Зі щоденника командира ударної групи», має форму військового щоденника і демонструє трансформацію головного героя: від юнацьких мрій про славу і героїзм до безликої ролі злагодженого елемента військової машини [6].

Перша світова війна для Е. Юнгера стає прикладом реалізації ідеї тотальної мобілізації. У романі яскраво змальовано перетворення традиційних форм бою на конфронтацію матерії, механізовану війну, де сама людська сутність зазнає радикальних змін. Герой проходить шлях від інфантильно-романтичного юнака, зачарованого ідеєю особистого героїзму, до холоднокровного «сталевого воїна», що уособлює образ робітника військової системи. В його постаті індивідуальний подвиг розчиняється у безжальному героїзмі механізованого бою.

Військова літературна спадщина Німеччини періоду після Першої світової війни вирізняється особливою чутливістю до соціально-політичних трансформацій епохи. Зокрема, літературні твори, створені в цей час, значною мірою зосереджуються на проблематиці посттравматичних наслідків війни та пошуках екзистенційного сенсу. Особливе місце у цьому контексті займає творчість таких письменників, як Еріх Марія Ремарк і Арнольд Цвейг, чиї романи представляють глибокий аналіз впливу руйнівних конфліктів на індивідуальне світобачення, психологічний стан особистості та зміни соціальних структур. Крізь призму військових подій ці автори досліджували трансформацію людського існування, розкриваючи складнощі самоідентифікації та перспективи людського буття в умовах масштабних історичних катаклізмів.

Окрім великих епічних творів – романів – у німецький літературі (як і у світовій) спостерігається сплеск зацікавленості митців та читацької публіки малими прозаїчними жанрами – оповіданням та новелою. Одним із блискучих представників малої прози вважається Леонгард Франк. У 1916–1917 роках, перебуваючи в еміграції у Швейцарії він випускає збірку з п'яти новел під назвою «Людина добра» (нім. Der Mensch ist gut). Німецький письменник у своїх коротких творах апелював до своїх співвітчизників і сучасників із вимогою терміново зупинити бойові дії та скерувати свою зброю проти тієї політичної системи, яка пригнічує й знищує людську особистість. Автор «Людини добра» володів винятковим ораторським хистом. Він відстоював мистецтво, яке не просто відображає дійсність, а змінює її. Письменнику здавалося, що варто лише нагадати людям про їхнє високе творче призначення – і вбивства на полях боїв припиняться самі по собі [7].

Одним із провідних художніх прийомів у військовій літературі того часу стало впровадження експресіоністського стилю. У багатьох творах війна зображена як квінтесенція хаосу та дегуманізації, де насичена метафорика стає засобом передачі абсурдності й руйнівної природи бойових дій. Такі роботи дистанціюються від традиційного героїчного зображення битв, зосереджуючи увагу на безглуздості війни та її спустошливих наслідках.

Особливо яскраво експресіонізм проявлений у ліричних творах. Засади експресіоністичного стилю формуються у передвоєнні роки. Головний художній принцип експресіоністів полягає в тому, щоб не відтворювати реальність, а виражати своє негативне та гнівне ставлення до неї. Гаслом експресіонізму стає: «Світ існує. Повторювати його немає сенсу». Цей вислів належить перу німецького літератора та ідеолога експресіонізму Казимира Едшміда (справжнє ім'я –

Едуард Шмід). Згідно з різними джерелами, оригінальна німецька версія звучить так: «Die Welt ist da. Es wäre sinnlos, sie zu wiederholen». Це твердження бере початок із його програмних нарисів про експресіонізм, зокрема з роботи «Експресіонізм у поезії» (нім. «Expressionismus in der Dichtung») [8].

У Мюнхені група художників, музикантів та поетів під керівництвом російського живописця Василя Кандинського створила альманах «Синій вершник» (нім. Der Blaue Reiter). Їхньою метою було відкинути традиційну залежність від сюжету та предметного змісту, акцентуючи увагу на кольорі та звуці, безпосередньо звертаючись до духовного світу людини. В літературі експресіоністичні ідеї швидко підхопили поети, які прагнули передати емоції ліричного героя в стані сильного збудження. Звідси походять гіпертрофована образність віршів, хаотична лексика, вільний синтаксис і напружений ритм. Поети, драматурги та художники, близькі до експресіонізму, були справжніми бунтівниками як в мистецтві, так і в житті. Вони шукали нові й скандальні форми самовираження, створюючи гротескні образи світу, а буржуазну дійсність перетворюючи на карикатури. Під час початку світової війни поети відчули, ніби апокаліптичні пророцтва здійснюються і настає кінець світу. У цій атмосфері утопія почала виконувати есхатологічні функції. Попри війну, в поезії експресіоністів з'явилася ідея загальнолюдського братерства.

У 1919 році німецький письменник і журналіст Курт Пінтус підготував антологію поетів-експресіоністів під назвою «Сутінки людства» (нім. «Menschheitsdämmerung») [9].

У передмові до цієї збірки Пінтус висловив думку про те, що людство вже не може існувати незалежно від своїх власних творінь – науки, техніки, статистики, торгівлі та промисловості – які й призвели до Першої світової війни. В антології зібрано твори двадцяти трьох німецьких та австрійських авторів, з якими Курт Пінтус був здебільшого особисто знайомий. На момент виходу книги шістьох поетів уже не було серед живих: четверо загинули на фронтах Першої світової війни. Альфред Ліфтенштейн загинув ще на початку війни в 1914 році, Август Штрам – 1 вересня 1915 року на Східному фронті, поблизу Дніпровсько-Бузького каналу. Ернст Вінґельм Лотт помер у 1915 році в Буковелі у Франції, а Ернст Стадлер – у жовтні 1914 року в Бельгії. Георг Тракль, який також зазнав трагедії війни, помер 3 листопада 1914 року в Кракові. Будучи мобілізованим, він служив у польовому шпиталі в Галичині, де догляд за пораненими та безліч страждань довели його до глибокої депресії. Невдала спроба самогубства призвела до того, що його поклали до шпиталю у Кракові, де він прийняв смертельну дозу наркотику. Через антологію «Сутінки людства» Курт Пінтус передав образи війни та її жахливих наслідків – розпад, божевілля, хворобу – які асоціюються з машинами і механізмами технократичної цивілізації, що безжально знищують і спотворюють людське життя.

Помітний вплив експресіоністичного стилю можна простежити також у німецький драматургії цього періоду. Німецька драматургія часів Першої світової війни є складним і суперечливим явищем. Якщо на початку війни на сцені панували патріотичні та мілітаристські настрої, то з затягуванням конфлікту та посиленням розчарування провідну роль перебрав на себе експресіонізм – мистецтво, яке стало «криком» протесту проти нелюдяності війни.

Свій перший драматичний твір – п'єсу «Преображення» (нем. Die Wandlung) німецький митець почав створювати ще на фронті. Але закінчити її він зміг тільки у 1919 році, вийшовши із тюрми, куди був посаджений владою за свої пацифістські погляди та революційну діяльність.

«Ich stehe im Graben, mit dem Pickel schürfe ich die Erde. Die stählerne Spitze bleibt hängen, ich zerre und ziehe sie mit einem Ruck heraus. An ihr hängt ein schleimiger Knoten, und wie ich mich beug, sehe ich, es ist ein menschliches Gedärm. Ein toter Mensch ist hier begraben. Ein – toter – Mensch.

Warum halte ich inne? (…) Ein – toter – Mensch. Und plötzlich, als teile sich die Finsternis vom Licht, das Wort vom Sinn, erfasse ich die einfache Wahrheit Mensch, die ich vergessen hatte, die vergraben und verschüttet lag, die Gemeinsamkeit, das Eine und Einende. Ein toter Mensch. Nicht: ein toter Franzose. Nicht: ein toter Deutscher. Ein toter Mensch» [10].

(«Я стою в окопі, киркою розпушую землю. Її сталевий наконечник застряє, я смикаю і одним махом вириваю. На ньому повис якийсь слизовий моток. Нахилившись, я бачу, що це людська кишка. Тут був заритий мертва людина. Мертва людина. Чи не мертвий француз. Чи не мертвий німець. Мертва людина. Всі ці мерці – люди, всі ці мерці дихали, як я, у всіх цих мерців були батьки, матері, дружини, яких вони любили, земля, на якій вони жили, особи, які виражали радість і горе, очі, що бачили світло та небо. Цієї хвилини я усвідомлюю, що був сліпий, бо сам себе засліпив. Цієї хвилини я нарешті розумію, що всі ці мертві французи та німці були братами, і що я – їхній брат». – переклад мій О. К.).

Цей фрагмент – один із найпотужніших антивоєнних моментів у п'єсі Ернста Толлера. У ньому драматург відтворює власне приголомшливе переживання, яке він виніс із фронтів Першої світової, а також свій шлях від сліпого патріотизму до розуміння жахів убивства братів. У цьому виступі головний персонаж Фрідріх стикається з жорстокою правдою окопного життя, що стає для нього моментом внутрішнього прозріння й очищення, коли ворожнеча зникає, а на її місце приходить усвідомлення спільного страждання та загальнолюдської єдності.

Шлях від захоплюючого патріотизму до антимілітаристської позиції пройшли багато німецьких драматургів, серед яких можна виділити Фріца фон Унру. Його творчий шлях почався у 1911 році з патріотично-мілітаристської п'єси «Офіцери» (нім. Offiziere), але після набуття драматургом фронтового опиту, він стає пацифістом. Цей перехід можна простежити у його віршованій поемі «Рід» (Ein Geschlecht, 1917) – фантасмагорії розгулу пристрастей, викликаних війною, де руйнуються всі моральні засади [11].

Інший німецький драматург Георг Кайзер в своїй історичній драмі «Містяни Кале» (Die Bürger von Calais, 1914) побачила світ на сцені у 1917 році і перетворилася на палкий заклик до миру, всупереч тому, що війна вирувала на повну силу. На відміну від звичайних історичних записів акцент переноситься з військових подвигів на концепцію вищого рівня самопожертви заради порятунку інших. Найкращі громадяни свідомо обирають шлях приниження, «підкоряючись внутрішньому імперативу». Г. Кайзер мав на меті продемонструвати на сцені взірець справжньої, суворої мужності в ім'я високої спільної мети. Драматург-експресіоніст зобразив зародження нової людини, яка відмовляється від власних прагнень і власного життя. Спільний подвиг трансформує сутність людей, а колективна дія породжує відчуття єдності та згуртованості. Піднесення особистості та діяльна любов до людини становлять головний пафос цього твору [12; 13].

У німецькій літературі, присвяченій Першій світовій війні, формуються особисті твори, автори яких звертаються до висвітлення нового, непритаманного для мілітарної художньої прози, медичного аспекту війни. За жанровими ознаками – це щоденники, листування, звіти, оповідання та романи, створені учасниками подій або про них у період війни чи після її завершення. Відмінності зумовлені особистим ставленням, вибраною перспективою та метою кожного автора. Образи медиків – чи то санітари, медсестри чи лікарі – грають не лише роль декорації, а й стають ключовим інструментом у розкритті жахів конфлікту. Вони дозволяють проілюструвати протистояння гуманності та жорстокості, а також передати особисті історії боротьби за виживання.

У класичних романах Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» (1929) та Е. Юнгера «В сталевих грозах» (1920) можна зустріти багато сцен, в яких описуються воєнні шпиталі та польові лазарети, маси поранених та помираючих, буденна жорстокість та перенавантаження медичного персоналу, що підкреслює антигуманних характер війни. Серед творів, у яких медичний персонал знаходиться у центрі сюжету, слід назвати збірку есе Арміна Теофіла Вегнера «Вигнання вірменського народу в пустелю» (нем. Die Austreibung des armenischen Volkes in die Wüste, 1919) [14].

Німецький літератор, військовий лікар та захисник прав людини, А. Т. Вагнер вважається одним із ключових очевидців і хроністів Геноциду вірмен. Він служив санітаром (Krankenträger) у німецькій армії. Його публіцистика та листи – це унікальне свідчення очевидця, який під час служби санітаром став свідком геноциду вірменів. У своїх текстах німецький письменник показує, як людина, покликана рятувати життя, стикається з найбільшою трагедією та несправедливістю.

Роман «Берлін Александерплац» (нім. Berlin Alexanderplatz) Альфреда Дебліна (іноді Дьоблін, нім. Bruno Alfred Döblin; 1878–1957) вперше в світовій літературі розкриває посттравматичних психічний розлад людини, яка була частиною мілітарної медичної системи. Головний герой роману – Франц Біберкопф – колишній солдат і санітар, який брав участь у Першій світовій війні. Його служба, особливо робота в медсанчастині, залишила глибокі психологічні рани, сильно позначившись на подальшому житті [15].

Висновки. Еволюція німецької військової літератури часів Першої світової війни являє собою складний і багатогранний процес, який не тільки відображає трагізм історичних подій, але й засвідчує творчі зусилля письменників у прагненні зрозуміти природу війни, її вплив на людину та суспільство в цілому. Німецької мілітарна художня творчість пройшла шлях від початкового мілітаристського пафосу до радикального пацифізму, який згодом змінився нацистською пропагандою та трагічним осмисленням катастрофи Другої світової війни.

Жанрове розмаїття німецької мілітарної літератури періоду Першої світової війни має свої специфічні ознаки. По-перше, як результат намагання митців так би мовити «зсередини» відобразити жахливі воєнні реалії виникають нові жанри документальної та епістолярної літератури: щоденники та листи (Feldpostbriefe, Kriegstagebücher) та окопні журнали (Schützengrabenzeitungen), останні ще називають «солдатськими газетами». По-друге, завдяки набуття письменниками фронтового опиту, спостерігається перехід від патріотичних творів до антивоєнних творів та мемуарної та автобіографічної прози. І у третє, жахливі реалії війни, а саме надзвичайна кількість поранених та покалічених, фізично та психологічно, приводить до появи так званої «медичної» літератури, як результату документування поранень, захворювань та психологічних розладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шкурупій Гео. Жанна батальйонерка: роман, оповідання. К.: Віхола, 2023. 240 с.

2. Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.) : монографія. Харків : Віровець А. П. : Апостроф, 2012. 567 с.

3. Примака-Онішк А. Бєженство 1915. Забуті вигнанці. Київ : Темпора, 2019. 524 с.

4. Українські Січові Стрільці, 1914–1920 : фотоальбом / матеріал зібрали І. Іванець, В. Софронів-Левицький ; ред.: Б. Гнатевич, Л. Лепкий, І. Німчук. Репринт. відтворення з вид. 1935 р. Львів : Слово, 1991. 160 с. URL: https://surl.li/xveayu

5. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005. 590 с.

6. Юнґер Ернст. В сталевих грозах / Переклад з німецької Юрка Прохаська. Чернівці: Книги – XXI, 2014. 324 с.

7. Frank L. Der Mensch ist gut. Project Gutenberg, 2011. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/35176/pg35176-images.html (дата звернення: 22.07.2026).

8. Edschmid K. Über den Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung. Berlin : Erich Reiß Verlag, 1919. 78 S. URL: https://archive.org/details/berdenexpressi00edscuoft (дата звернення: 22.07.2026).

9. Pinthus K..Menschheits Dämmerung, Symphonie jüngster Dichtung. – Berlin : Rowohlt, 1920. 348 p. URL: https://archive.org/details/menschheitsdmm00pintuoft/mode/2up (дата звернення: 22.07.2026).

10. Toller E. Die Wandlung: Das Ringen eines Menschen. Potsdam : Gustav Kiepenheuer Verlag, 1919. 94 S. (Der Dramatische Wille ; Bd. 3). Internet Archive. URL: https://archive.org/details/diewandlungdasri00toll (дата звернення: 22.07.2026)

11. Unruh F. von. Ein Geschlecht : Tragödie. Leipzig : Kurt Wolff Verlag, 1917; Project Gutenberg, 2024. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/47189/pg47189-images.html (дата звернення: 22.07.2026).

12. Кайзер Георг / Українська літературна енциклопедія : у 5 т. / відп. ред. І. О. Дзеверін. Київ : Голов. ред. УЛЕ, 1990. Т. 2 : Д–К. С. 372.

13. Kaiser G. Die Bürger von Calais : Bühnenspiel in drei Akten. Berlin : S. Fischer, 1917. 113 S. URL: https://archive.org/details/bub_gb_Z0c6AQAAMAAJ .

14. Markosyan M. V. Armin T. Wegner: Die Austreibung des armenischen Volkes in die Wüste (Vortrag mit Lichtbildern in der “Urania”, Berlin, März 1919). *Hayots' patmut'yan harts'er*. 2024. № 2 (29). С. 106–125. DOI: 10.59523/1829-4596.2024.2(29)-106. URL: https://arar.sci.am/Content/380622/106.pdf .

15. Деблін А. Берлін Александерплац. Історія Франца Біберкопфа : роман : у 9 кн. / Альфред Деблін ; пер. з нім. Р. Осадчука. Київ : Вид-во Жупанського, 2019. 568 с. (Майстри світової прози).

Дата першого надходження статті до видання: 31.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026